

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کردستان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

نقد و تحلیل محتوایی شعر عاشورایی پس از انقلاب اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

نگارش:

رضا بابایی پور

استاد راهنما

دکتر محمد ایرانی

آبان ۱۳۸۲

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

نقد و تحلیل محتوایی شعر عاشورایی پس از انقلاب اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

نام نویسنده:

رضا بابایی پور

در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۲۳ پایان نامه مربوطه توسط کمیته تخصصی و هیات داوران زیر با نمره ۱۷/۵ مورد بررسی و تصویب نهایی قرار گرفت.

اساتید	نام و نام خانوادگی	با مرتبه علمی	امضاء
۱. راهنما	دکتر محمد ایرانی	استادیار	
۲. مشاور	دکتر تیمور مال میر	دانشیار	
۳. داور خارجی	دکتر غلامرضا رحیمی	استادیار	
۴. داور داخلی	دکتر طیبه فدوی	استادیار	
۵. مدیر گروه	دکتر تیمور مال میر	دانشیار	
۶. نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه	دکتر داریوش شیخ الاسلامی وطنی	استادیار	

دکتر نعمت الله عزیزی

معاون پژوهشی و نماینده تحصیلات تکمیلی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

امضاء و مهر گروه و دانشکده

«وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ.»

(آل عمران، ۱۶۹)

تقدیم به همه‌ی شهیدان راه حق، به ویژه

سید و سالار شهیدان، حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام.

تشکر و قدردانی:

با سپاس از استادان فاضل و ارجمندم؛ استاد راهنما **جناب آقای دکتر محمد ایرانی** و استاد مشاور **جناب آقای دکتر تیمور مالمیر** که در همه حال به بنده لطف داشته اند و از راهنمایی هایشان بهره ها برده ام.

و تشکر از همه کسانی که در این تحقیق یاریگر ما بوده اند؛ به ویژه شاعر دلسوخته آل الله، جناب آقای محسن حافظی که صمیمانه در شناخت فضای شعر آیینی - عاشورایی به ما کمک نمودند و همچنین آقای دکتر غلامرضا کافی که در برخی موارد از راهنمایی ایشان استفاده کردیم.

چکیده :

شعر عاشورایی پس از انقلاب اسلامی به عنوان یک نوع ادبی، در ادبیات این دوره، گستردگی فراوانی یافته است به گونه ای که اکثر شاعران انقلاب در این «طرز معنایی» دارای شعر هستند. در این تحقیق کوشیده ایم با مطالعه اشعار عاشورایی ده تن از شاعران «ویژه سرا»ی عاشورایی دوره انقلاب و پس از آن - که عبارتند از: غلامرضا سازگار، سیدرضا مؤید، محمد جواد غفورزاده، محمدعلی مجاهدی، ژولیده نیشابوری، علی انسانی، احد ده بزرگی، محسن حافظی، حسن حسینی و احمد عزیزی- مفاهیم و مباحث غالب و مطرح در شعرشان را شناسایی و استخراج نماییم؛ سپس با توجه به داده های به دست آمده که در فصل دوم این تحقیق در دو بخش «شخصیتها» و «مفاهیم» آمده اند؛ در جستجوی عوامل موثر در ایجاد این موضوعات برآمده ایم.

پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان یک عامل مثبت و تاثیرگذار و همچنین «کتب مقتل» که در حکم آبخوره های فکری شاعران عاشورایی هستند به عنوان عامل منفی و تحریف ساز معرفی شده اند. سپس با توجه به «قرائت» های موجود درباره ی حادثه ی عاشورا و معیارها و باید و نبایدهایی که صاحب نظران در مورد شعر عاشورایی قائل شده اند، مفاهیم تحلیل شده اند.

«بیان مظلومیت» بیشترین حجم اشعار عاشورایی را شامل می شود و غلبه ی بُعد «سوگ» و «مرثیه» همچنان بر فضای شعر عاشورایی حاکم است؛ در پایان نمونه هایی از کاستی ها و کمالات شعر عاشورایی آورده شده است.

کلمات کلیدی: انقلاب، اشعار عاشورایی، محتوا، تحلیل، کاستی ها و کمالات

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فهرست مطالب هشت

فصل اول : کلیات

۲	۱-۱- مقدمه.....
۵	۲-۱- اهمیت تحقیق.....
۶	۳-۱- پیشینه تحقیق.....
۶	۱-۳-۱- «شکوه شعر عاشورا».....
۷	۲-۳-۱- «شرح منظومه‌ی ظهر».....
۸	۳-۳-۱- «حسین بن علی (ع) در آینه‌ی شعر».....
۸	۴-۳-۱- «عاشورا پژوهی با رویکردی به تحریف شناسی تاریخ امام حسین (ع)».....
۹	۴-۱- اهداف تحقیق.....
۹	۵-۱- روش انجام کار.....
۱۰	۶-۱- معرفی شاعران عاشورایی.....
۱۱	۱-۶-۱- غلامرضا سازگار.....
۱۱	۲-۶-۱- سید رضا مؤید.....
۱۲	۳-۶-۱- محمد جواد غفورزاده.....
۱۲	۴-۶-۱- محمدعلی مجاهدی.....
۱۳	۵-۶-۱- ژولیده نیشابوری.....
۱۳	۶-۶-۱- علی انسانی.....
۱۴	۷-۶-۱- احد ده بزرگی.....
۱۴	۸-۶-۱- محسن حافظی.....
۱۵	۹-۶-۱- سید حسن حسینی.....
۱۵	۱۰-۶-۱- احمد عزیزی.....

فصل دوم: مباحث مطرح در شعر عاشورایی»

۱۷	۱-۲- شخصیتها.....
۱۷	۱-۱-۲- امام حسین (ع).....

۲۴	۲-۱-۲- ابوالفضل العباس (ع)
۲۹	۳-۱-۲- مسلم بن عقیل (ع)
۳۲	۴-۱-۲- حرّ بن ریاحی (ع)
۳۵	۵-۱-۲- حیب بن مظاهر (ع)
۳۷	۶-۱-۲- حضرت علی اکبر (ع)
۳۹	۷-۱-۲- حضرت قاسم بن حسن (ع)
۴۲	۸-۱-۲- علی اصغر (ع)
۴۵	۹-۱-۲- حضرت زینب (س)
۵۱	۱۰-۱-۲- امام سجاد (ع)
۵۳	۱۱-۱-۲- حضرت رقیه (س)
۵۵	۲-۲- مفاهیم
۵۵	۱-۲-۲- فضایل تباکی و گریستن
۵۶	۲-۲-۲- شفاعت
۵۸	۳-۲-۲- عاشورا، تقابل حق و باطل
۵۹	۴-۲-۲- ستم ناپذیری و مقاومت
۶۰	۵-۲-۲- شهادت طلبی
۶۱	۶-۲-۲- احیای دین اسلام
۶۲	۷-۲-۲- ماندگاری عاشورا
۶۳	۸-۲-۲- بیان مظلومیت
۶۵	۹-۲-۲- بیان تشنگی و عطش
۶۶	۱۰-۲-۲- نکوهش کوفیان
۶۸	۱۱-۲-۲- ریشه یابی واقعه‌ی عاشورا
۶۹	۱۲-۲-۲- آرزوی زیارت کربلا
۷۰	۱۳-۲-۲- انتظار و انتقام

فصل سوم: عوامل مؤثر در تعیین محتوای شعر عاشورایی

۷۳	۱-۳- تأثیر انقلاب اسلامی بر محتوای شعر عاشورایی
۷۷	۲-۳- تأثیر تواریخ عاشورا و «مقتل‌ها» بر محتوای شعر عاشورایی
۸۳	۳-۳- بررسی قرائت‌های مختلف حادثه‌ی عاشورا
۸۴	۱-۳-۳- قرائت خُرافی و اساطیری
۸۵	۲-۳-۳- قرائت عاطفی و احساسی
۸۵	۳-۳-۳- قرائت عرفانی

۸۶	۴-۳-۳- قرائت براندازی برای برقراری حکومت اسلامی.....
۸۶	۵-۳-۳- قرائت ارزشی و مکتبی.....
۸۷	۶-۳-۳- شهادت آگاهانه.....
۸۷	۷-۳-۳- کفاره‌ی گناهان.....
۸۸	۴-۳-۴- «بایدها» و «نبایدها» ی شعر عاشورایی از دیدگاه محققان.....

فصل چهارم: نقد و تحلیل مباحث شعر عاشورایی و کاستی‌ها و کمالات آن

۹۴	۱-۴- نقد و تحلیل مباحث عاشورایی.....
۹۴	۱-۱-۴- فضیلت گریستن.....
۹۶	۲-۱-۴- شفاعت.....
۹۹	۳-۱-۴- شهادت طلبی.....
۱۰۱	۴-۱-۴- بیان مظلومیت.....
۱۰۳	۵-۱-۴- ریشه یابی حادثه کربلا.....
۱۰۴	۶-۱-۴- انتظار و انتقام.....
۱۰۴	۷-۱-۴- حضرت ابوالفضل (ع).....
۱۰۶	۸-۱-۴- حضرت زینب (س).....
۱۰۷	۹-۱-۴- حضرت قاسم (ع).....
۱۰۸	۲-۴- کاستی‌های شعر عاشورایی.....
۱۰۸	۱-۲-۴- تکرار مکررات.....
۱۱۱	۲-۲-۴- بیان عاجزانه و دون شأن.....
۱۱۳	۳-۲-۴- رعایت نکردن عزت نفس.....
۱۱۴	۴-۲-۴- اغراق در بیان برخی از موضوعات.....
۱۱۷	۵-۲-۴- القای مستقیم موضوعات.....
۱۱۸	۳-۴- کمالات شعر عاشورایی.....
۱۱۸	۱-۳-۴- گذار از تأثر به تفکر.....
۱۲۱	۲-۳-۴- بیان منطقی و حکمت آمیز.....
۱۲۲	۳-۳-۴- شعر اعتراض.....
۱۲۵	۴-۳-۴- تطبیق تاریخ.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۳۰	نتیجه گیری و پیشنهادها.....
۱۳۳	منابع و مأخذ.....

فصل اول: کلیات

عاشورا واقعه ای تاریخی است که در دهم محرم سال ۶۱ هجری اتفاق می افتد. این قیام پس از آن رخ می دهد که امام حسین علیه السلام حاضر نمی شود حکومت غاصب فاسد و ظالمانه یزید بن معاویه را بپذیرد و با و بیعت نماید. بنابراین امام (ع) را مجبور می کنند یا تسلیم شود یا بجنگد. امام آزادگان تن به تسلیم نمی دهد و مرگ با عزت را به زندگی با ذلت ترجیح می دهد و در نبردی نابرابر که در صحرای کربلا اتفاق می افتد امام حسین (ع) و اصحابش شهید می شوند. (زرینکوب، ۱۳۸۵: ۱۱۹-۱۲۱) این واقعه به عنوان واقعه ای مهم و فراموش نشدنی در تاریخ و فرهنگ و ادب اسلامی، به ویژه فرهنگ شیعی مکرراً یادآوری شده و جایگاهی ویژه یافته است. شعر با توجه به برخورداری از عنصر عاطفه بیشتر از دیگر نمودهای هنری در خدمت این نهضت عاطفه برانگیز بوده است. مسائل عاشورا به تدریج در ادبیات راه یافته روز به روز فزونی گرفته است تا امروز که به عنوان یک نوع ادبی گسترده مطرح می گردد.

در تعریف شعر عاشورایی این گونه بیان شده که: «شعر عاشورایی به شعری گفته می شود که پیرامون قیام الهی حضرت ابا عبدالله الحسین، اخبار مبتنی بر شهادت ایشان و یارانشان، توصیف شخصیت های عاشورا، توصیف صحنه های جنگ کربلا، حوادث قبل و بعد از آن و نیز پیوند تاریخ و تطبیق تاریخ با آن حادثه سخن می گوید». (کافی، ۱۳۸۶: ۳۵)

محمد علی مجاهدی از شاعران نامدار عرصه ی عاشورایی تعریفی دقیق تر از شعر عاشورایی ارائه کرده است. ایشان بین شعر عاشورا و شعر عاشورایی تفاوت قائلند و در تعریف این دو این گونه

میگوید: «موضوع شعر عاشورا مسائل مربوط به قیام الهی امام حسین علیه السلام و اخبار مبتنی بر شهادت آن حضرت و حوادث مرتبط با این نهضت بی نظیر از مکه تا کربلا و از کربلا تا مدینه است و همانند سایر انواع شعر سنتی در زبان فارسی سبک های مختلف، قالب های متنوع و اوزان متعدد عروضی دارد. در تعریف شعر عاشورا باید به این نکته عنایت داشت که هر چند این نوع شعر موضوعاً مربوط به مسائل قیام حسینی و وقایع مرتبط با آن است ولی باید میان آثاری که صرفاً به مسائل عاطفی کربلا و ماتمی آن پرداخته اند با آثار منظومی که ملهم از ارزش های عاشورایی و مبتنی بر اهداف الهی این نهضت شگرف اند، تفاوت قایل شد. بر این اساس می توان گفت: شعر عاشورایی، شعری است که در مقام تبیین مقولات ارزشی این نهضت الهی است، و متعهدانه حول محور مسائل زیربنایی آن حرکت می کند و شعر عاشورا به شعری اطلاق می شود که صرفاً به بیان عاطفی و ماتمی و هر از گاه به جنبه های حماسی واقعه ی کربلا می پردازد». (مجاهدی، ۱۳۷۹: ۴۸)

دکتر غلامرضا کافی «نوحه» را به دلایلی از جمله «سادگی آن، داشتن بندی برای «ترجیع و تکرار»، «رعایت نشدن افاعیل عروضی»، «آمیختگی بحرها» و «احساسی و رقیق» بودن، متفاوت از شعر عاشورایی می داند و آقای مجاهدی نیز در فصلی مستقل به بررسی نوحه های عاشورایی پرداخته است». (کافی، ۱۳۸۶: ۵۴۵)

از لحاظ دیرینگی، شعر عاشورا در ادبیات عرب همزاد با حادثه ی عاشورا دانسته شده است. (خزعلی، ۱۳۸۳: ۹۱) اما در ادبیات فارسی سوگسروده کسایی مروزی، شاعر قرن چهارم که در رثای حضرت امام حسین (ع) می باشد به عنوان قدیمی ترین شعر عاشورایی مکتوب بر جای مانده محسوب شده است. (ریاحی، ۱۳۸۱: ۳۷)

ایباتی از این سوگسروده به این قرار است:

« باد صبا در آمد فردوس گشت صحرا آراست بوستان را نیسان به فرش دیبا
 ... دست از جهان بشویم، عزّ و شرف نجویم مدح و غزل نگویم، مقتل کنم تقاضا
 میراث مصطفی را فرزند مرتضی را مقتول کربلا را تازه کنم تولا
 ... تازنده ای چنین کن، دلهای ما حزین کن پیوسته آفرین کن بر اهل بیت زهرا»

(همان: ۶۵-۷۲)

پس از «کسایی» اشعاری در موضوع عاشورا در دیوان شاعران بزرگی چون ناصر خسرو، سنایی، قوامی رازی، عطار، مولوی، سیف فرغانی، خواجو و ابن یمین دیده می شود که البته با توجه به اوضاع سیاسی - اجتماعی آن روزگار این اشعار، بیشتر به صورت «تلمیح و تلویح به قصد مضمون سازی و معنا پروری ابراز شده اند.» (کافی، ۱۳۸۶: ۱۸۹) نه به صورت بیان مستقیم و به قصد مرثیه سرایی.

در دوره‌ی صفویه به دلیل گرایش شیعی شاهان صفوی و رسمیت یافتن مذهب شیعه، شاعران در سرودن این نوع شعر نه تنها مشکلی نداشتند بلکه تشویق هم می شدند، بدین گونه دوران بروز و شکوه شعر عاشورایی آغاز می شود و این روش همچنان در دوران قاجاریه که شاهان آن نیز چون شاهان صفوی داعیه‌ی شیعه‌گری دارند قوی تر از قبل ادامه پیدا می کند. (همان: ۴۴۵)

در دوران معاصر، انقلاب مشروطیت به موازات تاثیر بر اجتماع و فرهنگ و ادبیات، شعر عاشورایی این دوره را نیز متأثر می سازد و «شاعران عاشورایی این برهه، بر اساس قرائت «حکومت براندازانه» از عاشورامفاهیم سیاسی و مبارزه طلبانه را در جان شعرهایشان جای می دهند» و شعر انقلابی، معترض و ستم ستیزانه‌ی مشروطیت تا حد قابل توجهی شعر عاشورایی خمود و ذلیلانه‌ی آغاز این عصر را کم رنگ می سازد.» (همان: ۷۰۶-۷۰۷)

«با پیروزی انقلاب اسلامی، رویکرد به شعر عاشورایی فراوانی می یابد و تقریباً تمام شاعران انقلاب، به این مضمون ثوابمند التفات نشان می دهند و این نوع شعر که تا پیش از این یک گرایش برکنار از متن اصلی ادبیات به حساب می آمد حاشیه نشینی اش از میان رفت و در متن اصلی ادبیات قرار گرفت.» (همان: ۷۰۶-۷۰۷)

۱-۲- اهمیت تحقیق

شعر عاشورایی به عنوان یک نوع ادبی گسترده با کارکردهای مذهبی - اجتماعی در ادبیات فارسی به ویژه ادبیات امروز یک واقعیت انکارناپذیر است.

این نوع ادبی به دلیل عدم توجه مجامع علمی و دانشگاهی دارای کمترین آثار پژوهشی و علمی می باشد به گونه ای که باید آثار پژوهشی در این زمینه را انگشت شمار دانست.

گسترده‌گی شعر عاشورایی و اندک بودن کارهای پژوهشی نکته ای است که اهمیت کارهای تحقیقی از این دست را نشان می دهد، یعنی نفس مطرح کردن شعر عاشورایی تازگی دارد و باعث تشخیص بخشی به این نوع ادبی که اتفاقاً حضوری پررنگ در ادبیات معاصر پیدا کرده می شود.

اهمیت دیگر این تحقیق این است که شاید برای اولین بار یک کار استخراجی در شعر عاشورایی صورت گرفته است. یعنی با استفاده از آثار عاشورایی ویژه سرایان، مفاهیم و موضوعاتی که بیشترین حجم فضای شعر عاشورایی را شامل می شوند شناسایی و استخراج شده اند.

کاربردی بودن این نوع شعر و گسترش آن در میان اجتماعات مردمی و اقشار مختلف، و پیوندی که با مذهب تشیع دارد از دیگر موارد اهمیت بررسی آن است.

درباره دیرینگی شعر عاشورا و همچنین کم بودن کارهای تحقیقی در این زمینه این گونه گفته اند:
 «شعر عاشورا در زبان فارسی، قدمتی به دیرسالی شعر مکتوب دری دارد ... ولی متأسفانه تا کنون تحقیق
 بایسته ای پیرامون آن صورت نگرفته است.» (مجاهدی، ۱۳۷۹: ۱۳)

دکتر غلامرضا کافی در زمینه شعر عاشورایی تحقیق مفصل و مفیدی انجام داده است. او نیز در بیان
 ضرورت انجام آن، این گونه می گوید:

«خالی بودن عرصه از جستاری جامع در خصوص شعر عاشورا نخستین دقیقه ای است که ضرورت
 این تحقیق را نمایان می سازد... و میزان قابل توجه حجم این نوع ادبی، گوشه ای دیگر از ضرورت
 پرداختن به آن را نمایان می سازد... این «طرز معنایی» شعر همزاد سخن دری شناخته شده است و
 استمراراً بر آن افزوده شده است و در طول زمان نه تنها به کاستی نگراییده است، بلکه در دو موقعیت
 برجسته یعنی عصر صفویه و نیز پس از انقلاب اسلامی ایران به طرز مشهودتری اوج و تعالی یافته است.»
 (کافی، ۱۳۸۶: ۳۶)

در زمینه شعر عاشورایی کارهای تحقیقی بسیار اندک اند که در ذیل برخی از این آثار را که با
 تحقیق ما در ارتباط بوده اند یادآور می شویم.

۱-۳-۱- «شکوه شعر عاشورا»

این کتاب اثر محمد علی مجاهدی است؛ ایشان در این کتاب به بررسی شعر از نظر قرآن و سنت،
 تعریف شعر عاشورا و شعر عاشورایی، پیشینه شعر عاشورا در زبان فارسی، سیر تطور تدریجی شعر
 عاشورا، علل رویکرد شاعران به مفاهیم ارزشی در دو دهه اخیر، «بایدها» و «نبایدها»ی شعر عاشورایی
 و بررسی «نوحه» ها و شعارهای عاشورایی پرداخته است.

در این تحقیق، به تعریف ایشان از شعر عاشورا و عاشورایی، علل رویکرد شاعران به مفاهیم ارزشی و «بایدها» و «نبایدها» یی که برای شعر عاشورایی قائل شده اند نظر داشته ایم.

۱-۳-۲- «شرح منظومه‌ی ظهر» (نقد و تحلیل شعرهای عاشورایی از آغاز تا امروز)

این کتاب اثر دکتر غلامرضا کافی است که به نظر می‌رسد از «شکوه شعر عاشورا» دقیق‌تر، مفصل‌تر و تحقیقی‌تر است. ایشان نیز پس از مقدمه‌ای در مورد دیرینگی شعر عاشورا و گستردگی آن و مهجور بودن آن به رابطه شعر با شرع و مذهب شیعه پرداخته، سپس شعر عاشورایی را به چهار دوره به ترتیب زیر تقسیم کرده است:

عصر اول: قرن چهارم تا پایان قرن نهم

عصر دوم: دوره‌ی صفویه

عصر سوم: افشاریه، زندیه و قاجاریه

عصر چهارم: دوره‌ی معاصر

در بررسی هر عصر ابتدا به تحلیل وضعیت سیاسی و اجتماعی آن عصر پرداخته است، سپس وضعیت عمومی شعر در همان عصر بررسی شده و بعد ویژگی‌های مرثیه‌های عاشورایی و اسامی مرثیه‌سرایان آن عصر با نمونه‌هایی از شعرشان آورده شده است.

این کتاب به دلیل معرفی شاعران عاشورایی عصر انقلاب و معرفی شاعران ویژه سرای عرصه‌ی آیینی-عاشورایی و نیز جامعیت آن در بررسی شعر عاشورایی از قرن چهارم تا پس از انقلاب اسلامی و نشان دادن ویژگی‌های مرثیه در هر عصر و سیر تحولی و تطوری آن به خوبی به کار تحقیق ما آمده است و در شناخت فضای کلی شعر عاشورایی و معرفی اندک کارهای تحقیقی این عرصه راهگشا بوده است.

اثر دکتر سید علی حجازی که ایشان نیز در این کتاب، پس از مقدمه‌ای درباره‌ی دیرینگی شعر عاشورا و بیان تاریخ و منشا عزاداری و گریه بر امام حسین (ع)، به بررسی مشکلات شیعیان از آغاز تا دوره‌ی صفوی پرداخته‌اند.

در بخش دوم کتاب که بیشترین حجم آن را شامل شده است از هفتاد و هفت شاعر- از «کسایی مروزی» (آغاز قرن چهارم) تا «صاحب دیوان» (پایان قرن سیزدهم)- که دارای مدایح و مراثی در مورد امام حسین (ع) هستند نام برده است و زندگی‌نامه و نمونه‌هایی از شعرشان را نیز ذکر کرده است.

در پایان کتاب در دو جدول «اسامی شعرای حسینی (۷۷ شاعر) و همچنین «اسامی شعرای معاصر (قرن ۱۴ و ۱۵) را با ذکر تخلص شعری و تاریخ تولد و وفات یادآور شده است.

این کتاب نیز به جهت نشان دادن نمونه‌های زیادی از مراثی عاشورایی و شناساندن برخی از شاعران عاشورایی معاصر، مفید بوده است.

۱-۳-۴- «عاشورا پژوهی با رویکردی به تحریف‌شناسی تاریخ امام حسین (ع)»

اثر تحقیقی «محمد صحتی سرد رودی» است که در آن به مباحثی چون مأخذ‌شناسی تاریخ امام حسین علیه السلام و تقسیم این مأخذها به دو بخش «کتابهای تحریف‌ساز» و «کتابهای تحریف‌ستیز» پرداخته است و در ادامه عاشورا را در «آینه‌ی آراء و اندیشه‌ها» با ذکر قرائت‌های مختلف آن بررسی نموده است و سپس به بیان عوامل و وانگیزه‌های ایجاد تحریف در حادثه‌ی عاشورا پرداخته است.

هم‌بخش مأخذ‌شناسی، که به معرفی آثار تحریف‌ساز و تحریف‌ستیز پرداخته است و هم‌بخش بررسی آراء و اندیشه‌ها و قرائت‌های پیرامون عاشورا به کار تحقیق ما آمده‌اند.

۱-۴- اهداف تحقیق

در این تحقیق می‌کوشیم علاوه بر مطرح نمودن شعر عاشورایی به این مسایل پاسخ دهیم: اول این که شناختی درست از محتوای شعر عاشورایی به دست آوریم و به «چیستی» آن برسیم؛ بعد با استفاده از آن، عوامل موثر در تعیین محتوا را شناسایی کنیم و آنچه را که باعث شده است شعر عاشورا، نتواند به خوبی رسالت خود را در انتقال هنری و موثر همه‌ی ابعاد واقعه‌ی عاشورا انجام دهد چه چیزهایی می‌باشند؛ قرائت حاکم بر شعر عاشورایی این دوره کدام یک از قرائت‌های موجود می‌باشد و آیا آنچه که در شعر عاشورایی وجود دارد ضرورت امروزی آن است.

۱-۵- روش انجام کار

در این تحقیق با استفاده از اشعار عاشورایی ده نفر از شاعران عاشورایی که اصطلاحاً «ویژه سرا» هستند و بررسی بیت به بیت این اشعار به استخراج مفاهیم و موضوعات غالب و رایج در شعر این شاعران پرداخته ایم که این موضوعات مطرح عاشورایی در دو بخش «شخصیت‌ها» و «مفاهیم» در فصل دوم این تحقیق آمده‌اند و در واقع جواب پرسش اول این تحقیق است که «چیستی» شعر عاشورایی را جستجو می‌کند.

منظور از «شخصیتها» افرادی هستند که بیشترین حجم شعر عاشورایی، به ایشان اختصاص دارد و اکثر شاعران عاشورایی، بارها به توصیف صحنه شهادت و بیان مرثیه‌ی ایشان پرداخته‌اند که البته از میان یاران امام حسین (ع)، اشخاص محدودی مورد توجه شاعران واقع شده‌اند که در بخش شخصیتها، اسامی آنان آمده است.

منظور از «مفاهیم» - که غالباً در ضمن مرثیه «شخصیتها» و توصیف حالات ایشان مطرح می گردند - آن دسته از مضامینی است که شاعران بیشتر به آن موارد پرداخته اند؛ مثلاً «شفاعت» مفهومی است که بارها در ضمن مرثیه امام حسین (ع) و دیگر اهل بیت (ع) آمده است؛ یا مفاهیمی دیگر که در بخش «مفاهیم» به موارد غالب و مطرح آنها در شعر عاشورایی پرداخته ایم. سپس با استفاده از داده های به دست آمده و شاهد مثال های شعری شاعران، به نقد و تحلیل آن موضوعات پرداخته ایم.

در این تحقیق بیشتر از نقد ارزشی - اخلاقی استفاده شده است و این شاید به دلیل ارتباط تنگاتنگ این نوع شعر با مسائل آیینی و مذهبی باشد. همچنین معیارهای مطرح در مورد صواب یا ناصواب بودن شعر عاشورایی با انواع دیگر متفاوت است. مثلاً «سید مهدی شجاعی» از صاحب نظران ادبیات آیینی، «عزتمندی» را برای شناخت شعر عاشورایی یک «اصل» می داند که باید با این معیار به رد یا پذیرش شعر عاشورایی توجه کرد. (انسانی، ۱۳۸۶: ۲۳)

یا دیگر منتقدان شناخت شعر عاشورا را در پرتو شناخت امام حسین (ع) و «اسلوب امام شناسی» می دانند. (صحتی سرد رودی، ۱۳۸۵: ۱۱۴)

مرحوم مطهری نیز «معیار ارزیابی» را در شناخت عاشورا «حماسه و عزت» می داند. (همان: ۱۱۴) بنابراین در این تحقیق با توجه به این اصول و «بایدها» و «نبایدها» بی که محققین این عرصه برای شعر عاشورایی در نظر گرفته اند، به نقد و تحلیل محتوای اشعار پرداخته ایم.

۱-۶- «معرفی شاعران عاشورایی»

در این تحقیق از اشعار ده شاعر عاشورایی - که در ادامه شرح احوال و آثارشان به اختصار می آید - استفاده شده است. هشت نفر از این شاعران اصطلاحاً «ویژه سرا» هستند یعنی فقط در حیطه شعر آیینی که بخشی از آن عاشورایی می باشد، نامدار هستند و اکثریت شعرشان در همین حیطه شعر آیینی است.

دو نفر از این شاعران یعنی «سید حسن حسینی» و «احمد عزیزی» بیش تر از آن که در عرصه‌ی شعر عاشورایی مشهور باشند در عرصه‌ی شعر انقلاب و دفاع مقدس شهرت دارند. اما به دلیل داشتن اثر مستقل عاشورایی ایشان را نیز در ردیف ویژه سرایان قرار داده ایم.

در معرفی این شاعران، به اشعار و آثار عاشورایی آنان که در این تحقیق، مورد استفاده قرار گرفته است نیز اشاره کرده ایم.

۱-۶-۱- غلامرضا سازگار

غلامرضا سازگار متخلص به «میثم» در سال ۱۳۲۰ در تهران به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی را در مکتب خانه‌های قدیمی سپری نمود و سپس به دروس حوزوی روی آورد. وی از مداحان قدیمی اهل بیت می باشد که در انجمن های ادبی - مذهبی چون «انجمن ادبی نغمه سرایان مذهبی» حضور فعال داشته است. (کافی، ۱۳۸۶: ۶۳۶)

«مجاهدی» در مورد ایشان می گوید: «اگر سازگار را مردمی ترین و پرکارترین چهره‌ی مذهبی در میان هیأت‌های مذهبی کشورمان معرفی کنیم، شاید سخن به گزاف نگفته باشیم. سازگار صرف نظر از این که مداح موفق است ... شاعری است که ساده و روان شعر می سازد و خود را در قید و بند تکلف شعری گرفتار نمی کند و با بهره گیری کامل از طبع خدادادی و آوای دلنشینی که دارد موجبات شهرت بلامنازعی را برای خود فراهم کرده است». (سازگار، ۱۳۸۵: ۳۷)

در این تحقیق جلد اول و سوم «نخل میثم» که مجموعه‌ی اشعار آیینی و عاشورایی سازگار است مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۶-۲- سید رضا مؤید

سید رضا مؤید متخلص به «مؤید» در سال ۱۳۲۱ در شهر مقدس مشهد متولد شد. وی از اجتماعی ترین و مردمی ترین شاعران اهل بیت پیامبر (ص) به شمار می رود که شعرش با اشک و سوز و آه عجین